

مقایسه جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی بر اساس پایگاه‌های هویت در نوجوانان

مرضیه یوسفی مقدم

کارشناس ارشد مشاوره خانواده

Email: m_yusofimoghadam@yahoo.com

چکیده

امروزه موضوع هویت در میان نوجوانان و عوامل مؤثر بر آن‌ها توجه روان‌شناسان را به خود جلب کرده است. پژوهش حاضر با هدف مقایسه جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی بر اساس پایگاه‌های هویت در نوجوانان انجام شده است. این پژوهش از نوع علی-مقایسه‌ای است. ۲۷۰ نفر از دختران نوجوان دبیرستانی شهرستان بجنورد با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به تصادف انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی آلپورت و پرسشنامه هویت شغلی دیلاس به کار برده شد. یافته‌ها نشان داد میانگین جهت‌گیری مذهبی بیرونی در پایگاه‌های مختلف هویت تفاوت آماری معنادار ندارد و میانگین جهت‌گیری مذهبی درونی در پایگاه‌های مختلف هویت تفاوت آماری معنادار دارد. جهت‌گیری مذهبی بیرونی ارزش‌ها و عقاید مشترک افراد جامعه است اما جهت‌گیری مذهبی درونی بر اثر تفکر و جستجو در مورد عقاید و ارزش‌ها شکل می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: نوجوان، جهت‌گیری مذهبی، پایگاه هویت.

شکل‌گیری یک هویت اساسی و پایدار یکی از تکالیف رشدی دوره نوجوانی است. اگر چه مفهوم هویت توسط اریکسون مطرح شد، ولی با تلاش مارسیا^۱ (۱۹۶۶؛ نقل از رحیمی نژاد، ۱۳۸۰)، تصریح و در قالبی بدیع به صورت عملیاتی تعریف شد. وی پایگاه هویتی افراد را تعیین نمود، افراد دارای میزان کاوش و تعهد پایین را در پایگاه هویت سردرگم قرار داد و افراد دارای تعهد بالا ولی میزان کاوشگری پایین را هویت زودرس نامید و افراد دارای تعهد پایین ولی کاوشگری بالا را دیررس نامید و افراد دارای کاوشگری بالا و تعهد بالا از نظر وی کسانی هستند که بحران هویت را حل کرده، هویت موفق دارند.

از جمله عواملی که الگوهای شکل‌گیری هویت را تحت تأثیر قرار می‌دهند می‌توان به والدین، فرزندان، فشارهای فرهنگی و تغییرات اجتماعی اشاره کرد. اکثر محققان نیز به سهم فاکتور خانواده و شکل‌گیری هویت معتقد هستند (مارسیا، ۱۹۹۴؛ نقل از گل پیچ، ۱۳۸۸).

هویت به وسیله تعهدات و مشخصه‌هایی تعریف می‌شود که چار چوبی برای فرد فراهم می‌آورد تا آنچه خوب است را از موردی به مورد دیگر تعیین کند (تیلور^۲، ۱۹۸۹؛ نقل از حسینی و همکاران، ۱۳۸۸).

باورهای مذهبی به فرد کمک می‌کند که فرد یک چشم انداز خاص را رشد دهد. آلپورت و راس^۳ (۱۹۶۷؛ نقل از حسینی و همکاران، ۱۳۸۸) در تبیین پیامدهای روانی مذهب به این نتیجه رسیدند که لازم است بین جهت‌گیری درونی و بیرونی به مذهب تمایز قائل شد.

^۱Marcia

^۲Taylor

^۳Allport & Ross

برای افراد دارای جهت گیری بیرونی، مذهب تا حد زیادی مفید و مصلحت آمیز می باشد و اعتقاد و باور معمولاً سطحی است (باریت و همکاران، ۲۰۰۵). اما افراد دارای جهت گیری درونی، مذهب را به عنوان یک انگیزه مسلط می پذیرند و گرایش دارند که زندگی خود را حول محور باورهای مذهبی خود ساختار بندی کنند (تیلیوپولوس و همکاران، ۲۰۰۵)

ماکستروم و آدامز معتقدند دین به عنوان یک عامل اجتماعی در شکل گیری هویت در دوره نوجوانی تأثیر قابل توجه دارد، چرا که پاسخگویی بسیاری از سؤال‌های نوجوانان است و بدین ترتیب، نوجوانان به آسانی می توانند خود را دریابند و هویتی پایدار و منسجم برای خود بنا کنند (نجفی و همکاران، ۱۳۸۵؛ نقل از گل پیچ، ۱۳۸۸).

رسیدن به یک هویت منسجم پیش نیاز رشد بهینه فرد در تمام دوران زندگی است و عدم دستیابی به چنین هویتی می تواند زمینه ساز آسیب های روانی - اجتماعی بسیار باشد.

پژوهش‌ها حاکی از آن است که بیش از ۰/۹۰ از مصرف کنندگان مواد مخدر، مصرف مواد را در نوجوانی آغاز می کنند (اسودی، ۱۹۹۹؛ نقل از سماوی، حسین چاری، ۱۳۸۷). مثلاً جونز و هارتمن (۱۹۸۸؛ نقل از سماوی، حسین چاری، ۱۳۸۷) دریافتند که برخلاف نوجوانان با هویت زودرس، نوجوانان با هویت سردرگم، دو برابر در مصرف سیگار و الکل، سه برابر در مصرف مواد استنشاقی و پنج برابر در مصرف کوکائین درگیر بوده‌اند. یافته‌های از این دست نشان می‌دهند که هرچه پایگاه هویت منسجم‌تر و شکل یافته‌تر باشد، در الگوهای رفتاری مصرف مواد کاهش بیشتری مشاهده می‌شود.

با توجه به تأثیر عوامل مشترک در شکل گیری هویت و تعهد مذهبی این تحقیق بنا دارد تفاوت جهت گیری مذهبی در پایگاه‌های هویت را مورد بررسی قرار دهد.

روش

مطالعه حاضر از نوع علی - مقایسه‌ای می‌باشد.

جامعه مورد نظر در این تحقیق تمامی نوجوانان دختر دبیرستانی شهرستان بجنورد می‌باشد. تعداد افراد نمونه ۲۷۰ نفر است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به این ترتیب گزینش شدند: از بین نواحی مختلف آموزشی ۲ ناحیه به تصادف انتخاب شدند، از هر ناحیه دو دبیرستان به تصادف گزینش شدند و از هر دبیرستان نیز دو کلاس به تصادف انتخاب شدند. ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش، پرسشنامه جهت گیری مذهبی آلپورت و پرسشنامه هویت شغلی دیلاس می‌باشد.

پرسشنامه جهت گیری مذهبی آلپورت: آلپورت بر مبنای کوشش‌های نظری اش سعی در ساختن مقیاسی برای اندازه گیری جهت گیریهای مذهبی نمود. او به همین منظور یک مقیاس ۲۰ گزینه‌ای ساخت که ۱۱ گزینه آن به جهت گیری برونی و ۹ گزینه آن به جهت گیری درونی مربوط می‌شود. در این مقیاس گزینه‌ها بر اساس مقیاس لیکرت تنظیم گردیده‌اند. نمره‌گذاری برای سوال‌های مقیاس جهت گیری مذهبی بیرونی بدین صورت می‌باشد: کاملاً مخالفم ۵، تقریباً مخالفم ۴، تقریباً موافقم ۲، کاملاً موافقم ۱. برای سوال‌های مقیاس جهت گیری مذهبی درونی، برعکس می‌باشد. همسانی درونی آن توسط مختاری و همکاران (۱۳۸۰) به روش آلفای کرونباخ، ۰/۷۱، و توسط جان‌بزرگی (۱۳۸۶)، ۰/۷۴ محاسبه شده و پایایی بازآزمایی آن ۰/۷۴ است.

پرسشنامه هویت شغلی دیلاس: دیلاس و جرینگان (۱۹۸۱؛ نقل از گل پیچ، ۱۳۸۸) با تمرکز بر حیطه‌های هویت شغلی بر اساس معیارهای جستجو و تعهد، که در چهار پایگاه هویت مارسیا مطرح می‌شود، آزمون هویت شغلی دیلاس را تدوین نمودند. این پرسشنامه، مداد-کاغذی و شامل ۳۵ ماده در ۷ مجموعه ۵ عبارتی است، و هر عبارت نشان‌دهنده یک پایگاه هویتی است که افراد را در یکی از پایگاه‌های هویت موفق، دیررس، زودرس، سردرگم - سردرگم، و سردرگم-شانس طبقه‌بندی می‌کند. در تحقیق حاضر پایگاه هویت سردرگم - سردرگم و پایگاه هویت سردرگم - شانس، در یک مقوله قرار گرفته می‌شود.

همسانی درونی خرده مقیاس‌های آزمون دیلاس در بیشتر تحقیقات مورد تأیید قرار گرفته است. دیلاس و جرینگان (۱۹۸۱) در بررسی اعتبار خرده مقیاس‌های پایگاه هویت شغلی به همبستگی‌های ۰/۶۴ تا ۰/۹۲ دست یافتند. فیض درگاه (۱۳۷۴؛ نقل از گل پیچ، ۱۳۸۸)، نیز در بررسی خود ضریب اعتبار هر یک از پایگاه‌های هویت و روایی و اعتبار کل آزمون را محاسبه کرد. نتایج نشان داد که مقیاس‌های هویت شغلی در آزمون دیلاس دارای اعتبار باز آزمایی بالایی هستند. هر هویت شغلی دارای ۷ نمره در کل پرسشنامه می‌باشد. دامنه نمره از صفر تا ۷ متغیر است. کسب حداقل ۴ نمره توسط آزمودنی سبب می‌شود آن پایگاه هویت به فرد اختصاص یابد. بر این اساس برای بدست آوردن هر یک از پایگاه‌های هویت، آزمودنی باید حداقل ۴ و حداکثر ۷ نمره را در یک پایگاه هویت کسب کند.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های آمار توصیفی، آزمون آماری کلموگروف اسمیرنوف (برای بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها)، آزمون کروسکال والیس (برای مقایسه میانگین متغیر وابسته در سطوح متغیر مستقل) استفاده شده است.

نتایج

از تعداد ۲۷۰ دانش آموز ۲۱۰ نفر در رشته عمومی، ۱۸ نفر در رشته تجربی، ۱۵ نفر در رشته ریاضی و ۲۷ نفر در رشته انسانی مشغول به تحصیل بوده اند. از تعداد ۲۷۰ نفر شرکت کننده در پژوهش ۳۸ نفر ۱۴ ساله، ۱۵۲ نفر ۱۵ ساله، ۷۰ نفر ۱۶ ساله و ۱۰ نفر ۱۷ ساله بودند. میانگین سن افراد شرکت کننده در پژوهش ۱۵/۱۹ و انحراف استاندارد سن افراد ۰/۷۱ می باشد. از تعداد ۲۷۰ نفر شرکت کننده در پژوهش ۸۱ نفر دارای پایگاه هویت موفق، ۲۲ نفر دارای پایگاه هویت زودرس، ۶۵ نفر دارای پایگاه هویت دیررس، ۶۱ نفر دارای پایگاه هویت سردرگم و ۴۱ نفر نامتمایز می باشند. جدول ۱. شاخص های توصیفی و بررسی نرمال بودن متغیرهای جهت گیری مذهبی بیرونی و درونی به تفکیک پایگاه های هویت

پایگاه	جهت گیری بیرونی			جهت گیری درونی		
	M	SD	P	M	SD	P
۱. موفق	۳۳.۴	۵.۷۴	<۰.۲	۱۸.۴۱	۵.۳۸	>۰.۰۰۱
۲. زودرس	۳۳.۷۸	۵.۵۱	>۰.۰۳	۲۱.۲۹	۶.۲۷	<۰.۲۰
۳. دیررس اجتماعی	۳۳.۰۱	۶.۳۷	<۰.۰۹	۲۰.۰۹	۵.۱۳	<۰.۰۶
۴. سردرگم از زندگی	۳۴.۰۸	۶.۳۱	<۰.۰۶	۲۲.۳۴	۱۶.۸۸	>۰.۰۰۰۱

به دلیل نرمال نبودن توزیع متغیر جهت گیری مذهبی در پایگاه های هویت از آزمون ناپارامتری کروسکال والیس استفاده شده است. نتایج نشان داد میانگین جهت گیری مذهبی بیرونی در پایگاه های هویت از نظر آماری تفاوت معناداری ندارد ($P > ۰/۹۵$) اما تفاوت میانگین جهت گیری مذهبی درونی در چهار پایگاه هویت از نظر آماری معنادار است ($P < ۰/۰۱$)

بحث و نتیجه گیری

بر اساس نتایج به دست آمده میانگین جهت گیری مذهبی بیرونی در پایگاه های مختلف هویت تفاوت آماری معناداری ندارد. همچنین نتایج نشان داد میانگین جهت گیری مذهبی درونی در پایگاه های مختلف هویت تفاوت آماری معناداری دارد. در بررسی مقایسه جهت گیری مذهبی بیرونی و درونی بر اساس پایگاه های هویت یافته های این پژوهش با یافته های مارکستروم-آدامز و اسمیت (۱۹۹۶) همسویی دارد. آن ها نشان دادند که وضعیت های هویت در افراد با جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی دارای تفاوت معناداری است. در پژوهش دیگری رضایی فرح آبادی و احقر (۱۳۸۹) نشان دادند که متغیر جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی دارای ۰/۴۸ درصد ضریب همبستگی با سبک هویت دانش آموزان است و نیز ۰/۲۳۲ درصد از واریانس متغیر سبک هویت را تبیین می کند. در اولین مرحله تحول مذهبی کودک هر آنچه را که در خصوص دین می شنود، باور می کند. این مرحله طبق نظر آلپورت ایمان نابالغانه می باشد. بنابراین جهت گیری بیرونی مذهبی در همه افراد وجود دارد و متأثر از فرهنگ موجود در جامعه می باشد که از طریق خانواده و اطرافیان به فرد منتقل می شود و در موقعیت های مختلف تعیین کننده است و ممکن است جزء شرایط احراز موقعیت ها و استفاده از مزایا باشد. بنابراین در افراد با پایگاه های متفاوت هویت این نوع جهت گیری مذهبی وجود دارد و منطقی است که بین پایگاه های مختلف هویت میزان این نوع جهت گیری متفاوتی نداشته باشد. اما ایمان دینی بالغانه، به رغم ماهیتی تقلیدی و اقتباسی، خصلتی پویا دارد و فلسفه جامعی برای زندگی عرضه می کند و به سمت یک الگوی وحدت یافته و هماهنگ سازمان بندی می شود و امکان عمل در شرایط مبهم و تردیدآمیز را فراهم می کند. از نظر آلپورت جهت گیری درونی به مذهب همان بالغانه است. (مختاری، ۱۳۸۰). بنابراین افراد با تفکر و جستجو در مورد برخی ارزش ها و عقاید موجود جهت گیری درونی به مذهب پیدا می کنند. از سوی دیگر طبق نظریه پایگاه های هویت مارسیا، یکی از عوامل مؤثر در شکل گیری هویت جستجو و کاوش است. حضور یا فقدان عامل جستجو در شکل گیری نوع پایگاه هویت مؤثر است. بنابراین از آن جایی که جهت گیری مذهبی درونی بر اثر تفکر و جستجو در مورد ارزش ها و عقاید مذهبی شکل می گیرد و افراد با پایگاه های هویت مختلف در مراحل مختلف جستجو یا عدم جستجو هستند بدیهی است که میزان جهت گیری مذهبی درونی در چهار پایگاه هویت متفاوت باشد. پیشنهاد می شود در مقاطع پایین تر تحصیلی به رویکرد مذهبی کودکان اهمیت بیشتری داده شود تا در دوره نوجوانی مذهب عامل مؤثری در شکل گیری هویت موفق باشد.

منابع

- جان بزرگی، مسعود (۱۳۸۶). جهت‌گیری مذهبی و سلامت روان. پژوهش در پزشکی، ۳۱(۴)، ۳۴۵-۳۵۰.
- حسینی، فریده‌السادات و همکاران (۱۳۸۸). پیش‌بینی سبک‌های هویت بر اساس جهت‌گیری مذهبی در میان دانشجویان دانشگاه شیراز، فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، ۶(۱)، ۵۳-۷۱.
- رحیمی‌نژاد، عباس (۱۳۷۹). بررسی تحول هویت و رابطه آن با حرمت خود و حالت اضطراب در دانشجویان کارشناسی. رساله دکتری/چاپ نشده، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- رضایی فرح‌آبادی، سمانه، احقر، قدسی (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین جهت‌گیری مذهبی و سبک‌های هویت و مقایسه آن‌ها در دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران. فصلنامه مطالعات ملی، ۱۱(۳)، ۲۵-۴۷.
- سماوی، عبدالوهاب، حسین چاری، مسعود (۱۳۸۷). سوء مصرف مواد مخدر و پایگاه هویت در دانشجویان. فصلنامه روان‌شناسان ایرانی، ۵(۲۰)، ۴۱-۵۵.
- گل‌پیچ، زینب (۱۳۸۸). رابطه پایگاه‌های هویت و بلوغ شغلی در نوجوانان دارای اختلالات بینایی در مقایسه با نوجوانان عادی. پایان نامه کارشناسی ارشد/چاپ نشده، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تهران.
- مختاری، عباس و همکاران (۱۳۸۰). رابطه جهت‌گیری مذهبی با میزان تنیدگی. روان‌شناسی، ۵(۱۷)، ۵۶-۶۷.

- Barrett, D. W, Patock-Peckham, J. A, Hutchinson, C. T & Nagoshi, C. T (2005). Cognitive motivation religious orientation, *Personality and Individual Differences*, 38, 461-474.
- Markstrom- Adams, C & Smith, M, (1996). Identity formation and religious orientation among high school student from United states and Canada. *Journal of adolescence*, 19, 247-261.
- Tiliopoulos, N, Bikker, A. P, Coxon, A. P. M & Hawkin, P. k (2007). The means and ends of religiosity: A fresh look at Gorden Allport's religious orientation dimensions, *Personality and Individual Differences*, 1609-1620.

